

ХАЧАТУРЯН В. Х.

аспірант

(Київський міжнародний університет)

УДК 347.73 : 336.22(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.77>

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В статті в результаті узагальнення зарубіжного досвіду функціонування податкової системи, виокремлено окремі напрямки впровадження його в процесі модернізації податкової системи України в умовах воєнного стану.

Доведено, що головним напрямом реформування податкової системи має стати встановлення оптимального рівня податкового навантаження для подальшого стимулювання економічного зростання, а досягнутий позитивний ефект буде отриманий від проведення заходів, направлених на вдосконалення системи податкового контролю, створення певних умов, які унеможливають ухилення від сплати податкових зобов'язань, введення значних обмежень на використання податкових пільг, а також визначення оптимальної методики забезпечення розподілу вилучених коштів.

Встановлено, що одним із пріоритетних напрямів вдосконалення податкової системи має стати забезпечення нейтральності та справедливості оподаткування, а також реформування податкового механізму на принципах економічної ефективності, стабільності, прозорості та поступове наближення її до міжнародних та європейських стандартів.

Ключові слова: податкова система, система оподаткування, принципи оподаткування, податкові відносини, податкові органи, зарубіжний досвід побудови та функціонування податкової системи, напрямки оптимізації податкової системи України.

Khachaturian V. Kh. Separate areas of implementation of foreign experience in the functioning of the tax system in Ukraine and ways of its adaptation in the conditions of martial law

In the article, as a result of the generalization of the foreign experience of the functioning of the tax system, separate directions of its implementation in the process of modernization of the tax system of Ukraine in the conditions of martial law are highlighted.

It has been established that one of the priority directions for improving the tax system should be ensuring the neutrality and fairness of taxation, as well as reforming the tax mechanism based on the principles of economic efficiency, stability, transparency and gradually bringing it closer to international and European standards.

It is proven that, taking into account the foreign experience of taxation, the following measures must be implemented to increase the level of efficiency of the tax system in Ukraine: 1) maintaining stability in the normative and legal regulation of tax legislation; 2) optimization of the level of the tax burden in order to stimulate the development of new jobs, the growth of the labor market and the release of funds of the population for the development of their own business; 3) increasing the efficiency of tax debt management, which includes: assigning all the debtor's assets to the tax lien, regardless of the size of the tax debt; application of the sale

of property immediately after non-fulfillment of the tax debt repayment schedule; provision in the legislation of the rule on the automatic debiting of part of the funds to repay the tax debt at the time of their receipt in the payer's account; 4) automation of taxation processes with the use of modern technologies, further improvement of the system of electronic document flow and the system of electronic VAT administration, use of simplified forms of tax reporting, reporting of transactions by payers in real time, etc.; 5) increasing responsibility for the use of shadow tax schemes in conducting business and deliberately minimizing tax liabilities.

Key words: *tax system, taxation system, principles of taxation, tax relations, tax authorities, foreign experience of building and functioning of the tax system, directions for optimization of the tax system of Ukraine.*

Постановка проблематики статті. Податкові системи є найдієвішим інструментом державного регулювання соціальних та економічних процесів, що в першу чергу підпадають під реформування. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що тільки на основі глибокого осмислення процесів, що відбуваються в оподаткуванні, пошуку нових рішень і компромісів вдається реалізувати на практиці.

Основними недоліками, притаманними нинішній податковій системі України є: великий податковий тягар, численні «лазівки» і податкові пільги, складність і непрозорість податкового регулювання, високі адміністративні витрати при зборі податків тощо. В Україні на сьогодні вирішальну роль у формуванні бюджету відіграють непрямі податки та податки на прибуток підприємств. Низький рівень доходів більшості населення, а також незначна частка зарплати в національному доході обумовлюють не високе надходження прибуткового податку з громадян.

Проблема модифікації сучасної вітчизняної моделі системи оподаткування особливо загострюється сьогодні. Вторгнення росії на територію України у 2014–2015 роках а тим більше повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року зумовило зменшення реальних доходів підприємств та громадян, збільшення кількості збиткових підприємств, тому важливим елементом формування державного бюджету є прямі податки, які мають бути спрямовані на відновлення соціальної та енергетичної інфраструктури України в тому числі за рахунок перебудови податкової системи на основі найкращих світових практик оподаткування з метою створення сприятливого податкового клімату для іноземних інвесторів.

У зв'язку з цим виникає необхідність аналізу та врахування досвіду країн з високим рівнем інвестиційної привабливості з метою його використання для побудови привабливої податкової політики для зовнішніх інвесторів України, залучення яких потребує Україні сьогодні, а тим більше після завершення військових дій та необхідності відбудови об'єктів цивільної та критичної інфраструктури за допомоги держав партнерів, а також відновлення довіри іноземних інвесторів, формування інвестиційно привабливої економіки з допомогою нових механізмів та вдосконалених алгоритмів дій із залучення прямих іноземних інвестицій.

Дані фактори зумовлюють необхідність здійснення поглибленого наукового аналізу побудови та функціонування податкової системи провідних країн світу, виокремлення найкращих практик та визначення перспектив їх впровадження в Україні, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Таким чином основним **завданням дослідження** в межах даної статті є узагальнення зарубіжного досвіду функціонування податкової системи, виокремлення напрямків впровадження його в процесі модернізації податкової системи України в умовах воєнного стану.

Стан дослідження тематики статті. Суттєвий внесок у сферу загальнотеоретичних досліджень податкового права та податкової політики зарубіжних держав зробили такі провідні фахівці: Ф. Бейкер, Г. Бетте, Т. Джобс, К. Макконел, Ріккардо Д. Смітт, Дж.С. Міль, У. Петті, Девід Дж. Дафф. Особливу увагу окремим аспектам розроблення та вдосконалення

сфери законодавчого регулювання оподаткування та реалізації державної податкової політики України приділено у працях таких учених, як Л.К. Воронова, Д.А. Бекерська, І.І. Бабін, В.А. Вдовічен, Д.О. Гетманцев, Я.В. Греца, О.О. Дмитрик, М.В. Жернаков, А.Й. Іванський, Л.М. Касьяненко, І.Є. Криницький, М.П. Кучерявенко, Т.А. Латковська, О.А. Лукашев, О.М. Мінаєва, О.А. Музика-Стефанчук, О.П. Орлюк, О.В. Покатаєва, Н.Ю. Пришва, Л.А. Савченко, В.М. Свириденко, В.В. Хохуляк, В.В. Чайка, Н.Я. Якимчук та ін. [1-5]

В цілому слід зазначити, що попри значну кількість наукових досліджень присв'ячених аналізу зарубіжного досвіду побудови та функціонування податкової системи системного способів модифікації існуючої вітчизняної моделі податкової системи з урахуванням передових світових практик тим більше в умовах воєнного на теренах України в межах її новітньої правової доктрини здійснено не було, що й зумовлює необхідність його проведення.

Виклад основного матеріалу. Реформування податкової системи є ключовим питанням подальшого розвитку економіки нашої держави. Ефективна її діяльність впливає на розвиток основних напрямів економічної, фінансової та підприємницької діяльності, на задоволення основних потреб держави і окремих громадян. Зважаючи на те що податкова система та її складові в Україні постійно реформуються і вдосконалюються, вони є недостатньо ефективними на сучасному етапі економічного розвитку. Перетворення на соціально-економічному рівні, які проводяться нині в Україні, визначають необхідність формування ефективної податкової політики – важливої умови покращення загальної економічної ситуації в країні. Податки одночасно використовуються державою не тільки для здійснення її фіскальних цілей, а також як основний важіль для розвитку економіки в цілому.

Існування великої кількості прогалин та недоліків у податковій сфері нашої держави, таких як нестабільність законодавчої бази, часті її зміни; значна кількість пільг, встановлення яких досить часто є необґрунтованим та недоцільним; високий фіскальний тиск з боку обов'язкових платежів; малоефективна структура податків, результатом яких є значні втрати частини бюджету через недостатнє надходження сум платежів, виведення капіталу у тінь та в офшори; невисокі позиції України у світових рейтингах – визначають та підтверджують актуальність проведеного нами дослідження та необхідність пошуку шляхів розв'язання поставлених проблем.

Як вірно зазначають аналітики «державний бюджет регулярно має дефіцит коштів, податкові надходження до бюджетів різних рівнів не відзначаються стабільністю; у суспільстві спостерігається дуже великий рівень диференціації за доходами населення; податки не здійснюють стимулювання розвитку економіки, а скоріше заганяють її в тінь» [6, с.34].

Дослідники принципів формування системи оподаткування приходять до висновку, що «головними критеріями оцінки ефективності податкової системи мають бути: певна рівність та встановлена справедливність податків стосовно всіх платників; доступність та однозначність податкового законодавства, що дозволяють однаково його розуміти як платникам податків, так і працівникам контролюючих органів; можливість для платників податків наближення термінів їх сплати до моменту одержання доходів, тобто простоту розрахунків податків; певна стабільність, яка дозволяє здійснювати прогноз фінансових результатів, у поєднанні з гнучкістю реакції на зміну економічної ситуації в державі» [7, с. 254].

Більшість дослідників приходять до думки, що важливим завданням, яке має бути вирішене нашою державою, є максимальне спрощення структури податків в Україні для забезпечення необхідної стабільності податкових надходжень до бюджетів різних рівнів; значною проблемою для економічного розвитку України є реформування існуючої податкової системи, яку необхідно проводити шляхом зменшення податкового навантаження на платників податків та інвесторів коштів у виробництво; для цього потрібно знизити кількість існуючих податків та зменшити податковий тиск на підприємців. Однак ці умовно кажучи «мрії податкової системи» є недосяжними і не тільки в Україні а у інших державах, адже будь-яка держава намагається стягнути якомога більше податків, щоб створити комфортні умови для проживання свої громадян, а громадяни в свій більшості бажають якомога менше сплатити податки для того щоб покращити свій власний добробут. Прикладів країн

з високим рівнем життя і таким же високим рівнем податків у світі є багато, наприклад взяти хоча б ТОП країн ЄС, зокрема Більгії загальні податки для фізичних осіб складають 33% від прибутку, в Швеції – 38%, в Ірландії – 40%.

Аналітичні дані Міністерства фінансів України показують, що основними проблемами оподаткування, які є потенційними загрозами подальшого економічного розвитку держави є: існуюча система формування державних доходів має переважно фіскальний характер, податки не виступають інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, регулююча функція податків не орієнтується на стаке економічне зростання; загальні витрати на адміністрування податків та зборів є значними та невідповідними (зокрема, на утримання ДПС витрати продовжують зростати, порівняно з 2019 роком у 2022-2023 роках видатки на органи ДФС збільшились майже 2,5 рази; податкова система є досить складною в частині підготовки та подання звітних документів, тому не сприяє веденню бізнесу; система спрощеного режиму оподаткування має певні проблеми, що спричинені такими факторами, як зменшення мотивації підприємницької діяльності; не зацікавленість суб'єктів господарювання в зміні свого статусу як суб'єктів, що мають право використовувати спрощену систему оподаткування, це все зменшує їх розвиток та відповідно впливає на темпи зростання обсягів виробництва; існуюча система митно-тарифного регулювання не сприяє оперативності реагування на зміну кон'юнктури світового ринку та на структуру економіки в Україні; малоефективним залишається також механізм розподілу податкових надходжень між центральним і місцевими бюджетами, що, впливає на розвиток економіки у розрізі окремих регіонів України [8].

Потрібно бути реалістами і розуміти, що покладаючись на досвід зарубіжних держав, трансформація податкової системи повинна полягати в оптимізації потреб у податкових надходженнях із можливостями їх отримання.

Нижче доцільно більш детально проаналізувати основні маркери оцінки ефективності податкової системи України і зарубіжних країн.

Аналізуючи питому вагу податкових платежів у структурі валового внутрішнього продукту України, бачимо, що вона є нижчою ніж в Японії чи країнах ЄС, але більша ніж в США. В Україні відносно невеликий податковий тиск 27,3%, меншим він є лише в США 26,9%, водночас у країнах ЄС податковий тиск у середньому становить 39,3%.

В Україні законодавством затверджено 11 податків та зборів: (7 державних та 4 місцевих), в Японії – 55 (25 державних та 30 місцевих), в Великобританії – 8, Італії – 15, Німеччині – 16, Франції – 7, Нідерландах – 9, Португалії – 8, Іспанії – 8, це свідчить, що в нашій державі оптимальна кількість податків порівняно з іншими країнами світу.

Також слід звернути увагу на місцеве оподаткування в Україні та розподіл податків між державним і місцевими бюджетами. Така проблема викликана необхідністю задоволення соціальних потреб держави. Відбувається так, що держава здійснює функції загальнонаціонального призначення; а місцеві органи влади зобов'язані більшою мірою фінансувати потреби населення соціального напрямку. В державах з розвиненою ринковою економікою, особливо Західної Європи, частка податків у доходах органів місцевого і регіонального самоврядування становить значні суми коштів. Наприклад, в Данії, Іспанії, Норвегії, Швейцарії, Швеції, Фінляндії вони становлять понад 40% від дохідної бази [6, с.35]. В Україні цей показник становить менше 5%. У окремих зарубіжних державах кількість місцевих податків є досить значною: у Франції – понад 50, в Італії – понад 70, в Бельгії – понад 100 податків і зборів.

У загальній сукупності кількість місцевих податків у розвинених державах поділяється на такі групи: це прями реальні податки: на рухоме і нерухоме майно, землю, з власників транспортних засобів, промисловий, екологічний тощо; це прями податки на доходи фізичних і юридичних осіб, спадщини, дарування; це непрями податки на продаж: акцизи на бензин, тютюн, спиртні напої, на роздрібний продаж тощо; це збори і мита: на прибирання та вивіз сміття, за паркування автотранспорту, за полювання і риболовлю, з власників собак, за видачу ліцензій і посвідчень, послуги цвинтарів тощо.

Досліджуючи систему оподаткування Жило Ж.С пропонує виключити деякі збори зі складу місцевого оподаткування (наприклад транспортний збір), натомість віднести до компетенції місцевих органів влади такі платежі за спеціальне використання природних ресурсів (земельних, водних, лісових, надр тощо) [7, с.255].

Аналіз структури податків показує, що в Україні більшу частину надходжень до бюджету складають непрямі податки, а саме податок на додану вартість та акцизний податок. Так, у 2021 році ПДВ склав 50,69% усіх бюджетних надходжень, акцизний податок – 15,64%, ПДФО – 21,33%, податок на прибуток підприємств – 9,25% [9]. У країнах ЄС та США більшість надходжень до бюджету складають прямі податки.

Дослідники податкової системи приходять до висновку, що «існує два підходи до оподаткування доходів: 1) наявність прямої шкали, коли податок розраховується за єдиною ставкою незалежно від рівня доходу. Вона не враховує принцип соціальної рівності: мало-забезпечені та заможні верстви населення сплачують однаковий відсоток з доходу (Україна, Росія, Грузія, Болгарія); 2) застосування прогресивної шкали спрямованої на збільшення податкових ставок при збільшенні доходу (Франція, США, Німеччині, Великобританія, Нідерланди)» [10, с.223].

Розглянемо структуру оподаткування та кількість податків у різних державах світу як можливість їх адаптації до податкової системи України.

Так, у Великобританії діє двоступенева система оподаткування, яка складається із загальнодержавних і місцевих податків. В цілому податки складають приблизно 90% дохідної частини англійського державного бюджету. Важливими джерелами державних доходів є: податки на дохід (враховують прибуток), до них включаються прибутковий податок із фізичних осіб (який є диференційований залежно від величини доходу громадян; при сплаті цього податку діють три основні ставки: 20, 25 і для найбагатших – 40% доходу), корпоративний податок (стандартна ставка – 33%) і податок на нафтовий дохід; податок на капітал, який враховує податок зі спадщини (до 40%), податок на приріст капіталу, консульський збір та імпорتنі мита; непрямі податки – ПДВ (17,5%), акцизи і митні платежі; платежі за державним страхуванням, які дають право на отримання допомог. Основними принципами, що покладені в основу сучасної податкової політики уряду Великої Британії, є заохочення зайнятості і стимулювання кожного до праці; сприяння накопиченню і довгостроковим інвестиціям та справедливості [11, с.70].

Очевидно, що сьогодні в часи воєнного стану податкова система нашої держави повинна бути спрямована на формування системи стимулювання підприємницької діяльності та інвестиційної активності як важливого джерела податкових надходжень в державу. Запровадження такого принципу можливе через надання підприємцям інвестиційних пільг, що мають цільовий характер та суворо контролюються з боку податкових органів.

Податкова система сучасної Франції орієнтована переважно на непрямі оподаткування. Важливим джерелом бюджетних надходжень залишається непрямий податок – податок на додану вартість (базова ставка – 20,6%), його надходження становлять більше 50% від усіх податкових надходжень, тому основний «податковий тягар» лягає на споживання. Головним прямим податком у Франції є прибутковий податок з фізичних осіб (ставки 10,5 – 54%). Загальна ставка податку на прибуток корпорацій у Франції становить 36,66% [12]. Запропонована модель може бути впроваджена для української системи оподаткування і стати позитивним досвідом для застосування її у вітчизняних податкових стандартах.

Застосовані податкові механізми Німеччини орієнтовані на ті самі основні принципи, що й податкові системи згаданих європейських країн: раціональний розподіл податкового тягаря між виробництвом і споживанням, соціальна справедливість, захист вітчизняного підприємця. Створений федеративний устрій держави визначає обов'язковим для уряду розподіл основних податкових надходжень до бюджету на паритетних засадах: половина отриманих коштів від прибуткового податку, від податку на прибуток направляється до федерального бюджету, інша половина – до бюджету тієї землі, де зібрані ці податки. Німеччина – типова країна з трирівневою системою оподаткування. Податкові надходження

розподіляються між трьома суб'єктами: федеральною владою, урядами земель і місцевою владою (громадами) [13, с.167].

Щодо податків США, то прибутковий податок сплачують тільки заможні верстви населення. Крім того, приділяється значна увага наданню пільг при здійсненні оподаткування доходів з фізичних осіб [14, с. 224].

В Україні розроблені певні пропозиції щодо зміни порядку оподаткування. За розрахунками експертів, при скасуванні тільки деяких пільг з ПДВ, ставку податку можна було б зменшити до 16% без будь-яких втрат доходу [15, с.196].

Запропонована модель оподаткування ПДВ сприяла б не лише становленню стабільної та дієвої податкової системи, але й значною мірою могла б знизити питому вагу тіньової економіки, яка досі негативно впливає на бюджетні наповнення держави. В більшості випадків незначні податкові ставки повинні сплачувати невеликі легальні підприємства чи фізичні особи-підприємці, на відмінну від великих та прибуткових організацій, які певними шляхами приховують свої справжні прибутки.

Шило Ж.С. здійснивши аналіз думки економістів розвинених держав, приходять до висновку, що «податкова система буде оптимальною, якщо враховуються наступні принципи: максимальне зниження витрат держави на утримання податкової системи та витрат платників, що пов'язані з процедурою сплати податків; зменшення податкового тягаря як основного чинника, що впливає на скорочення економічної активності платника; система оподаткування в державі не повинна бути перешкодою як для внутрішньої раціональної організації виробництва, так і для його зовнішньої орієнтації на структуру попиту споживачів; організація такого процесу отримання податків, який би завдяки накопиченню фінансових ресурсів сприяв реалізації політики кон'юнктури та зайнятості; оптимізація процесу оподаткування та його впливу на розподіл доходів у напрямі забезпечення більшого рівня справедливості» [7, с.256].

На підставі проведеного аналізу зарубіжного досвіду оподаткування дослідник приходять до цілком логічних висновків та раціональних пропозиції, зокрема, на його думку «для підвищення рівня ефективності податкової системи в Україні необхідно реалізувати наступні заходи: 1) дотримання стабільності в нормативно-правовому регулюванні податкового законодавства. (запропоновані податкові нормативи для суб'єктів господарювання мають бути простими та зрозумілими та не повинні постійно змінюватись); 2) оптимізація рівня податкового навантаження з метою стимулювання розвитку нових робочих місць, зростання ринку праці та вивільнення грошових коштів населення для розвитку власного бізнесу; 3) підвищення ефективності управління податковим боргом, що включає: віднесення до податкової застави усіх активів боржника, незалежно від розміру податкового боргу; застосування продажу майна відразу після невиконання графіка погашення податкового боргу; передбачення в законодавстві норми про автоматичне списання частини коштів у погашення податкового боргу у момент їх надходження на рахунок платника; 4) автоматизація процесів оподаткування із застосуванням сучасних технологій, органам ДПС слід продовжити роботу щодо вдосконалення системи електронного документообігу та системи електронного адміністрування ПДВ, застосовувати спрощені форми податкової звітності, звітування платниками за операціями у режимі реального часу тощо; 5) збільшення відповідальності за використання тіньових податкових схем при веденні бізнесу та умисній мінімізації податкових зобов'язань» [7, с. 256].

Наразі, слід зазначити, що урядом держави розроблено нову концепцію податкової реформи, яку обговорюють в Офісі Президента, що отримала назву «10-10-10». Сутність цієї моделі передбачає ставки у розмірі 10% на ключові податки: 1) податок на прибуток (нині базова (основна) ставка податку на прибуток становить 18%); 2) податок на доходи фізичних осіб (нині передбачено чотири основні варіанти ставок ПДФО у 2022 році – нульова ставка 0%, 5%, 9% та 18%); 3) податок на додану вартість (ПДВ, нині 20% – загальна ставка; 14% – ставка для деяких сільськогосподарських товарів; 7% – ставка ПДВ для медвиробів, лікарських засобів, екскурсійних послуг відвідувачам музеїв, показу оригінальних творів,

адаптованих фільмів, послуг тимчасового розміщення/проживання; 4) планується скасувати ЄСВ (Єдиний соціальний внесок), а воєнний збір збільшити до 3%.

Як вірно відзначають експерти «в разі реалізації реформи «10-10-10» доходи бюджету можуть не зменшитися, а навпаки зрости, але для цього необхідне дотримання певних умов. Зокрема, з податкової системи повинні зникнути всі спеціальні режими, оптимізації, «скрутки» та контрабанда, сплата податків має стати обов'язковою для всіх, а зарплати – лише «білими». Також держава не повинна створювати винятки для олігархів чи наближених до них секторів економіки, має відбутися прозорий конкурс на посаду голови Національного антикорупційного агентства, здійснити очищення судової системи та правоохоронних органів. Але, як було зазначено Главою держави – Володимиром Зеленським «реформа «10-10-10» сьогодні не на порядку денному, і стане актуальною і буде безумовно підтримана Заходом, але після повномасштабної війни з Росією, на час відбудови країни» [16].

Висновки. На основі проведеного дослідження проблем та перспектив розвитку системи оподаткування в державі бачимо, що на сьогодні чітко невизначені загальні концепції реформування системи оподаткування. Головним напрямом реформування податкової системи має стати встановлення оптимального рівня податкового навантаження для подальшого стимулювання економічного зростання. Досягнутий позитивний ефект буде отриманий від проведення заходів, направлених на вдосконалення системи податкового контролю, створення певних умов, які унеможливають ухилення від сплати податкових зобов'язань, введення значних обмежень на використання податкових пільг, а також визначення оптимальної методики забезпечення розподілу вилучених коштів.

Враховуючи згадані та виврені заходи з боку держави, можливо мінімізувати та подолати проблеми. Також необхідно забезпечити певний баланс, з однієї сторони, держава повинна проявляти гідне ставлення до платників податків, які покращують економічний її розвиток, а з іншого – підвищувати їх відповідальність шляхом формування високої податкової культури.

Одним із пріоритетних напрямів вдосконалення податкової системи має стати забезпечення нейтральності та справедливості оподаткування, а також реформування податкового механізму на принципах економічної ефективності, стабільності, прозорості та поступового наближення її до міжнародних та європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Л. Податкові системи зарубіжних країн : навчальний посібник / В. Л. Андрущенко, Т. В. Тучак. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 210 с.
2. М. Г. Волощук, О. О. Петріченко, О. В. Білаш, Т. О. Карабін, М. В. Менджул. Податкове право країн ЄС. *Посібник*. Ужгород, 2021. 144 с.
3. Павленко В. В., Павленко В. Л. Податкове право зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. В. Павленко, В. Л. Павленко; за заг. ред. А. М. Подоляки . К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2013. 422 с.
4. Податкова система: навч. посібник / В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, В. П. Хомутенко та ін.; за ред. В. Г. Баранової. Одеса: ВМВ, 2014. 344 с.
5. Податкове право України: навч. посібник / за ред. М. П. Кучерявенка. Х.: Право, 2010. 256 с., с. 9–10.
6. Котіна Г. Податкові важелі впливу на економіку в сучасних умовах: вітчизняний та світовий досвід. *Економіст*. 2010. № 5. С. 31–35.
7. Шило Ж. С. Реформування податкової системи України: проблеми та перспективи. *Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки»*. Випуск 1(101) 2023 р. С. 248-256.
8. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. URL: <http://www.minfin.gov.ua/> (дата звернення: 15.06.2023).
9. Національний банк України : офіційний вебсайт. URL: <http://www.bank.gov.ua/> (дата звернення: 15.06.2023).
10. Карлін М. Фінанси країн Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 639 с.

11. Гречко А. В. Перспективи реформування податкової системи України в умовах євроінтеграції. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. № 3. С. 60–70.
12. Burtseva, O. Ye., Vlasov, O. O. (2017). Porivnyal'nyj analiz podatkovykh system krajn YeS. *Efektivna ekonomika*. Dnipro, № 12. Retrieved from <http://www.economy.nayka.-com.ua/?op=1&z=6011>.
13. Крисоватий А. І., Десятнюк О. Н. Податкова система : навч. посіб. Тернопіль :Карт-бланш, 2004. 331 с.
14. Сидельникова Л. П. Податкова система : навч. посіб. К. : Ліра-К, 2013. 424 с.
15. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія та практика становлення : *автореф. дис. ... д.е.н.* 2018. 488 с.
16. Податкова реформа «10-10-10». Зеленський назвав плюси та мінуси. Олександра Опанасенко. Медіаресурс «ГЛАВКОМ». Публікація від 7 червня, 2023. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/podatкова-reforma-10-10-10-zelenskij-nazvav-pljusi-ta-minusi-932763.html> (дата звернення: 15.06.2023).

